

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Coach

De bekendste coach van Nederland is zonder twi-
fel de bondscoach van
het Nederlands voetbalelftal.
Maar ook verder wordt er heel
wat afgecoacht, en niet alleen
binnen de sport. Studenten van
de Open Universiteit kunnen op
de website *Studiecoach* werken
aan hun studievaardigheden, de
Stichting Talentcoach coacht
mensen die op hun beurt andere
mensen door moeilijke levens-
situaties heen coachen, en wie
meer dates wil, kan terecht bij de
'versiercoach'. Maar waar komt
het woord *coach* eigenlijk van-
daan? Het heeft een lange etymo-
logische reis achter zich, waarvan
het startpunt in Hongarije ligt.

Rijtuigen

In het noorden van Hongarije ligt
een dorpje van 2600 inwoners,
genaamd Kocs (spreek uit:
'kootsj'). De plaatsnaam wordt
voor het eerst vermeld in 1237. In
de vijftiende eeuw ontwikkelde
het dorp, gelegen tussen Wenen
en Budapest, zich tot een pleis-
terplaats waar de paarden wer-
den uitgespannen en waar de rij-
tuigen als dat nodig was werden
gerepareerd. De dorpenaren leg-
den zich toe op het bouwen van
luxe rijwagens. In het Hongaars
werden deze aangeduid als *kocsi*
szekér ('wagens van Kocs').

De statige rijtuigen uit Kocs
raakten weldra in het hele Habs-
burgse Rijk bekend. In het Duits
droegen ze de naam *Cotschien*
Wägnen of *Gutschenwagen*, wat
later werd verkort tot vormen
als *Kotsche*, *Kutze*, *Gutsche* en
Kutsche. Tegelijk verbleekte de
herinnering aan de plaats van
herkomst, en werd de betekenis
algemener: 'overdekt vierwielig
rijtuig'. In deze brede zin heeft
het Nederlands in de zestiende
eeuw het woord *koets* ontleend
aan het Duits. Zo reed in 1575 bij
de inwijding van de Leidse uni-
versiteit in de feestelijke optocht
een "Coetse oft Speel-waghen"
mee, waarop op allegorische
wijze de Bijbel werd vertoond,

Kocs.hu

Wat heeft een authentieke koets uit het Hongaarse Kocs te maken met *coach*?

"sittende op de selve een vrouwe
Personagie ... ghenaeemt Sacra
Scriptura [= Heilige Schrift]".
In 1599 noemt woordenboek-
maker Kiliaan de varianten *kotsie*,
koetsie en *koets-waghen*.

Het Italiaans nam het Hon-
gaarse woord over als *cocchio*,
en via het Italiaans of het Duits
kwam het ook in het Frans
terecht, als *coche*. Het Engels
ontleende in de zestiende eeuw
op zijn beurt het Franse woord
in de vorm *coach*, eveneens met
de betekenis 'koets, rijtuig'.

Tutor

Rond 1830 gaan Engelse studen-
ten *coach* gebruiken als grappige
aanduiding voor de tutor die de
zwakkere broeders op tentamens
voorbereidt en ze daardoor als
het ware op weg helpt, begeleidt.
Zo schrijft een zekere F. Smedley
in 1850, terugkijkend op zijn
Oxfordse studie: "I secured the
assistance of what, in the slang
of the day, we irreverently termed
'a coach'." Vanaf 1861 wordt *coach*
in het Engels ook gebruikt in de
sportwereld in de betekenis 'train-
er'; ook de variant *coacher* komt
voor.

Het Nederlands heeft in het
begin van de twintigste eeuw
beide vormen aan het Engels
ontleend. Opvallend veel vroege
vindplaatsen hebben betrekking
op de roeisport. Blijkens *De Maas-
bode* van 22 april 1920 beschikte
tijdens de Nationale Universiteits-
roeiwedstrijd 'Varsity' zowel de

Oude Vier als de Jonge Acht van
de Delftsche Studenten Roei
Vereeniging Laga over een eigen
'coach'. En in het *Nieuwsblad van
het Noorden* van 29 mei 1915
wordt verslag gedaan van een
wedstrijd stijlroeien voor dames,
waarbij een zekere heer I.M. van
der Vlerk "als coacher der ploeg
is opgetreden".

De variant *coacher* is in on-
bruik geraakt, maar het nog
steeds populaire werkwoord
coachen moet in dezelfde tijd in
omloop zijn geraakt. Zo bericht
de *Sumatra-Post* van 26 septem-
ber 1927 onder de kop "Debacle
te Como" over een minder goede
prestatie van Laga door een "in
der haast samengestelde ploeg
(...) gecoacht door een jong-
mensch die over zeer veel ambi-
tie doch over onvoldoende erva-
ring beschikte."

Het Engelse leenwoord *coach*
en het Duitse leenwoord *koets*
vormen aldus een etymologisch
doublet waarvan de herkomst in
Hongarije ligt. Terwijl in het Eng-
els de functieaanduiding *coach*
allereerst betrekking had op een
Oxfordse studietutor, stond in het
Nederlands aanvankelijk de spor-
tieve betekenis voorop: 'trainer,
met name bij de roeisport'. Anno
2017 is de betekenis danig ver-
breed.

In de moderne Hongaarse
omgangstaal is het oorspronke-
lijke woord *kocsi* trouwens nog
steeds in omloop, in de betekenis
'auto'. <